

PRAWO / LAW**PIOTR WOJNICZ**
IZABELA SĘKOWSKA**USTALENIE TOŻSAMOŚCI OSOBY.
CZEŚĆ 1. PROCEDURY PRAWNE,
WYBRANE METODY IDENTYFIKACYJNE**

*Człowiek jest tajemnicą
– z tajemnicy przybywa i w tajemnicę odchodzi.*
Maria Dąbrowska

Wprowadzenie

Powyższy cytat doskonale oddaje pojęcie istnienia człowieka. W czasach dawnych człowiek rodził się w określonej grupie i na tej podstawie tworzyła się jego tożsamość oraz przynależność do społeczności. Identyfikowano go z konkretną zbiorowością na podstawie wyglądu, wydawanych odgłosów, za pomocą których się porozumiewał, posiadanych umiejętności, jak również innych czynników, które go charakteryzowały. W celu sprawniejszego komunikowania się między sobą ludzie musieli nadać poszczególnym przedmiotom, zwierzętom, zjawiskom przyrody, a także samym sobie jakieś nazwy. W starożytności jedynym europejskim społeczeństwem, które stworzyło system nazwisk, byli Rzymianie. W innych krajach ludzie posługiwali się wyłącznie imionami, czasami dodając nazwę miejscowości, z której pochodzili¹. Wraz z rozwojem państw nowożytnych i wzrostem populacji powstała konieczność nadawania cech jednostkowych poszczególnym ludziom. Wymóg taki był naturalną konsekwencją wynikającą ze złożoności stosunków społecznych i prawnych w państwie (*ubi societas, ibi ius*). Stąd też zrodziła się potrzeba nadawania ludziom nazwisk.

Z upływem czasu, kiedy populacja ludzka powiększała się coraz bardziej, przybywało podziałów na grupy i rodzaje identyfikacji tych grup i ich członków.

PIOTR WOJNICZ – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3333-6726>; e-mail: wojniczpiotr@wp.pl

IZABELA SĘKOWSKA – Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4074-0586>; e-mail: izabela.sekowska.dok@gmail.com

¹ <http://www.histurion.pl/historia/starozytnosc/rzym/rzyskie_imiona,_nazwiska_i_przydomki.html>, dostęp: 11.03.2019.

Ponadto migracje ludności skomplikowały stosunki społeczne w wielu państwach. Na obszarze poszczególnych państw osiedlali się ludzie o różnych kolorach skóry, posługujący się różnymi językami, o różnej budowie ciała. W związku z powyższym na gruncie prawa administracyjnego powstała konieczność dokładniejszego określenia człowieka, jego miejsca i roli w społeczeństwie poprzez wprowadzenie ewidencji ludności. Pomimo zaprowadzenia na szeroką skalę systemu ewidencyjnego, zdarzają się przypadki, które wywołują potrzebę i wymuszają konieczność wszczęcia przez właściwe organy państwa procedur identyfikacyjnych.

W *Słowniku języka polskiego* identyfikacja jest określana jako ustalenie czyjejs tożsamości². Tożsamość stanowi ważną kategorię porządkującą relacje człowieka z samym sobą, z drugim człowiekiem oraz ze światem³. W literaturze z zakresu kryminalistyki „identyfikacją określa się proces ustalania tożsamości człowieka, zwierzęcia lub rzeczy przez porównanie z kimś albo czymś lub przez rozpoznanie”⁴. Najważniejszą częścią definicji identyfikacji kryminalistycznej jest sąd identyfikacyjny. Na tym tle Tadeusz Hanausek stwierdza, że „identyfikacja kryminalistyczna to wydany na podstawie badań porównawczych sąd, w którym stwierdzamy, że określony przedmiot (osoba, rzecz, zwłoki, itp.) albo posiada takie same cechy, jak przedmioty należące do określonej grupy i dlatego może być zaliczony do tej grupy, albo posiada te same cechy, które ma tylko jeden jedyny przedmiot (osoba, rzecz, zwłoki, itp.) i dlatego może być uznany za ten przedmiot względnie jego część lub następstwo działania tego przedmiotu”⁵.

W opracowaniu skupimy się na identyfikacji jako ustalaniu tożsamości nn⁶ osób i nn zwłok na gruncie nauki kryminalistyki. W przypadku ustalenia tożsamości osoby żywej, identyfikacja służy przywróceniu porządku i ładu prawnego zaburzonego przez niezajomość danych personalnych. Natomiast w przypadku osób martwych stanowi wyraz przywrócenia godności oraz realizację zasady humanitaryzmu ludzi żyjących wobec zmarłych. Formacją, która została powołana do prowadzenia czynności identyfikacyjnych, jest Policja⁷. Działając na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 2 ustawy o Policji, Komendant Główny Policji określił procedury związane z identyfikacją nn osób i nn zwłok w Zarządzeniu nr 48 z 28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanymi zwłok oraz szczątków ludzkich⁸.

² <<https://sjp.pwn.pl/szukaj/identyfikacja.html>>, dostęp: 11.03.2019.

³ M. Kita, *Tekstowo zmediatyzowane doświadczenie bycia wampirem: wokół „Zmierzchu” Stephenie Meyer*, „Język Artystyczny” 15(2014), s. 37.

⁴ Patrz szerzej G. Kędzierska, *Identyfikacja kryminalistyczna*, w: *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki*, pod red. G. Kędzierskiej, W. Kędzierskiego, Szczytno 2011, s. 49.

⁵ T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 40–41.

⁶ Z łac. *non notus* – ‘nieznany’, w polskim systemie prawnym używa się sformułowania – *na-zwisko nieznanne*.

⁷ Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r., Dz. U. z 2017 r. poz. 2067 z późn. zm. (dalej: Ustawa o Policji, art. 15).

⁸ Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanymi zwłok oraz szczątków ludzkich, Dz. Urz. KGP z 2018 r., poz. 77 (dalej: Zarządzenie nr 48).

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie procedur prawnych oraz wybranych metod badawczych mających istotne znaczenie dla procesu identyfikacyjnego. Poniższy praca stanowi pierwszą część rozważań na temat ustalania tożsamości osób. *Ustalenie tożsamości osoby. Część 1. Procedury prawne, wybrane metody identyfikacyjne*, odnosi się do zagadnień czysto teoretycznych, czyli prezentuje podstawy prawne stanowiące bazę dla działań Policji zmierzających do ustalenia tożsamości nn zwłok czy nn osoby. Przedstawia również metody badawcze, za pomocą których dąży się do ustalenia danych personalnych. Procedury i metody badawcze wykorzystywane w omawianej kwestii są ze sobą w sposób naturalny powiązane. Rzetelne wykonywanie czynności na miejscu zdarzenia, ich udokumentowanie, prawidłowe zabezpieczenie śladów kryminalistycznych skutkują tym, że na kolejnym etapie prowadzonej sprawy identyfikacyjno-poszukiwawczej dają pozytywny rezultat. Z kolei druga część pracy *Ustalenie tożsamości osoby. Część 2. Analiza działalności wybranej jednostki policji, studium przypadków* stanowi prezentację praktycznego wykorzystania omawianych procedur i metod badawczych na przykładzie działań Komendy Miejskiej Policji w Olsztynie. Druga część skupia się przede wszystkim na scharakteryzowaniu problematyki związanej z ujawnianiem nn zwłok i nn osób – intensywności zjawiska, wykorzystanych metod badawczych czy wreszcie skuteczności realizacji tego rodzaju spraw. Ponadto przedstawione zostaną przykłady spraw obrazujące praktyczne wykorzystanie procedur i metod identyfikacyjnych, niejednokrotnie w sposób wymagający niekonwencjonalnego ich zastosowania – analiza studium przypadku.

Policyjne procedury prawne regulujące ustalenie tożsamości nn osób i nn zwłok

Sposób prowadzenia spraw dotyczących identyfikacji nn osób, nn zwłok i nieznanymi szczątków ludzkich reguluje, jak wspomniano, Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji. Akt ten obejmuje dwie kategorie podmiotów, wobec których należy wszcząć procedury identyfikacyjne. Pierwszą kategorię stanowią ludzie żywi, natomiast drugą grupą podmiotów objętych identyfikacją są osoby zmarłe⁹.

1. Wśród kategorii osób żywych, których tożsamość należy ustalić, prawodawca wyróżnił:
 - osoby, których tożsamość jest nieznaną, ale ustalono, że niemożność identyfikacji *nie* jest następstwem stanu zdrowia tej osoby;
 - osoby, których tożsamość jest nieznaną, ale ustalono, że niemożność identyfikacji jest następstwem choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych tej osoby.
2. Natomiast w drugiej kategorii prawodawca wyszczególnił:

⁹ Zarządzenie nr 48, § 42, 52.

- nieznane zwłoki,
- nieznane szczątki ludzkie.

Jeżeli podczas wykonywania czynności służbowych występują trudności z ustaleniem danych personalnych osoby, albo gdy zataja ona swoją tożsamość, w szczególności jeśli jest to następstwem choroby, Policja zobligowana jest do podjęcia czynności identyfikacyjnych zmierzających do ustalenia tożsamości osoby¹⁰. Za realizację wstępnych czynności identyfikacyjnych związanych z ujawnieniem nn osoby jest odpowiedzialny dyżurny jednostki Policji lub wyznaczony przez niego policjant. Jednostką właściwą do prowadzenia wspomnianych czynności jest ta jednostka, na obszarze działania której osoba została ujawniona¹¹.

Zakres wstępnych czynności identyfikacyjnych obejmuje w szczególności: ustalenie faktów i okoliczności ujawnienia nn osoby, rozpytanie świadków, sprawdzenie zebranych informacji, badanie lekarskie nn osoby, opis cech wyglądu zewnętrznego, w tym znaków szczególnych, ubioru i posiadanych przedmiotów oraz ustalenie potencjalnego wieku osoby, niezwłoczne sporządzenie zdjęć sygnalitycznych, sprawdzenie nn osoby przy pomocy urządzenia do szybkiej identyfikacji daktyloskopijnej, niezwłoczne pobranie odbitek linii papilarnych palców rąk i dłoni oraz przeprowadzenie wywiadu daktyloskopijnego metodą elektroniczną wraz z wydrukiem karty daktyloskopijnej lub metodą tradycyjną, przeprowadzenie drobiazgowych oględzin miejsca zdarzenia¹².

Następnie policjant, który otrzymał sprawę do realizacji, zobowiązany jest w szczególności do:

- dokonania rejestracji informacji o ujawnieniu nn osoby i jej zdjęć sygnalitycznych w Krajowym Systemie Informacji Policji¹³ oraz dokonania lub zlecenia dokonania typowania nn osoby polegającego na porównaniu rysopisów;
- dokonania analizy informacji uzyskanych w wyniku dotychczas podjętych czynności identyfikacyjnych oraz opracowania planu dalszych działań;
- pobrania na kartę daktyloskopijną odcisków linii papilarnych palców oraz przeprowadzenia wywiadu daktyloskopijnego;
- niezwłocznego pobrania od nn osoby materiału biologicznego i zlecenia oznaczenia jego profilu DNA w terminie do 60 dni od dnia ujawnienia nn osoby;
- zlecenia rejestracji profilu DNA w bazie danych DNA w celu porównania go z profilami zarejestrowanymi w bazie;
- dokonywania systematycznych typowań, nie rzadziej jednak niż raz na 90 dni¹⁴.

Sprawę dotyczącą ustalenia tożsamości nn osoby kończy się wówczas, gdy rozpozna ją członek najbliższej rodziny, opiekun prawny lub co najmniej dwie osoby, które bezpośrednio ją znały, zostaną zebrane inne dowody stwierdzające tożsamość osoby, w tym pozytywny wynik porównania profilu DNA lub potwierdzenie tożsamości w drodze wywiadu daktyloskopijnego lub badań

¹⁰ Tamże, § 42.

¹¹ Tamże, § 42 pkt 8.

¹² Tamże, § 42 pkt 2.

¹³ Policyjna baza danych – Krajowy System Informacji Policji (dalej: KSIP).

¹⁴ Zarządzenie nr 48, § 43.

antroposkopijnych, nn osoba poda swoje prawdziwe dane osobowe, co zostanie potwierdzone, oraz gdy wpłynie informacja od pracownika właściwego przedstawicielstwa dyplomatycznego Rzeczypospolitej Polskiej, policji innego kraju lub zagranicznych władz, potwierdzająca tożsamość osoby.

Natomiast w przypadku znalezienia nn zwłok lub szczątków ludzkich dyżurny jednostki Policji, właściwej miejscowo dla ich ujawnienia, podejmuje działania określone w przepisach o metodach i formach wykonywania zadań przez dyżurnego jednostki Policji, w szczególności organizuje zabezpieczenie miejsca znalezienia nn zwłok, zapewnia przyjazd lekarza w celu stwierdzenia zgonu, kieruje na miejsce zdarzenia odpowiednią grupę policjantów, aby wykonali czynności w niezbędnym zakresie i wyznacza kierownika tej grupy oraz zawiadamia właściwego miejscowo prokuratora¹⁵.

Na miejscu znalezienia nn zwłok należy wykonać w szczególności następujące czynności:

- dokonać oględzin nn zwłok, miejsca ich znalezienia oraz zabezpieczyć znalezione ślady i przedmioty;
- wykonać zdjęcia nn zwłok z uwzględnieniem zdjęć czterech ujęć głowy, zdjęć sylwetki, zdjęć lewej małżowiny usznej oraz zdjęć ze szczególnym uwzględnieniem cech charakterystycznych, w tym: blizn, tatuaży, znamion, z uwzględnieniem zasad fotografii skalowej;
- w miarę możliwości pobrać odciski linii papilarnych palców rąk i dłoni;
- w miarę możliwości pobrać próbki biologiczne w celu przeprowadzenia analizy DNA;
- przeprowadzić penetrację terenu przyległego do miejsca znalezienia nn zwłok;
- przeprowadzić rozpoznanie posesyjne;
- spowodować zabezpieczenie nn zwłok do czasu ich otwarcia;
- uzyskać wstępną ocenę biegłego lekarza co do przyczyny śmierci¹⁶.

W Zarządzeniu nr 48 zostały wskazane metody identyfikacyjne, które należy wykorzystać podczas procedury identyfikacyjnej. Wśród nich prawodawca policyjny wymienił: porównanie odbitek linii papilarnych, porównanie profilu DNA, porównanie cech rysopisowych i znaków szczególnych, w tym blizn i tatuaży, porównanie danych medycznych o przebytych zabiegach leczniczych oraz chirurgicznych, rozpoznanie rzeczy osobistych, rozpoznanie na podstawie dokumentów ujawnionych przy nn zwłokach lub szczątkach nn zwłok, rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych, badanie uzębienia i innych danych odontologicznych, badanie radiologiczne, badanie antroposkopijne¹⁷. Należy podkreślić, że przedstawione w Zarządzeniu metody identyfikacyjne zostały oparte na standardach prawa międzynarodowego. Stosuje się je selektywnie w zależności od okoliczności ujawnienia zwłok i ich charakteru, a w niektórych sprawach wykorzystuje się różną kombinację wspomnianych metod.

¹⁵ Tamże, § 52.

¹⁶ Tamże, § 53, pkt 1.

¹⁷ Tamże, § 55.

Policjant prowadzący identyfikację nn zwłok w pierwszej kolejności zobowiązany jest wykonać następujące czynności:

- dokonać wstępnych ustaleń zmierzających do identyfikacji nn zwłok, w szczególności w oparciu o analizę okoliczności ich znalezienia i wyniki przeprowadzonych wywiadów, przy czym czas trwania tych ustaleń nie powinien przekraczać 48 godzin;
- dokonać rejestracji informacji o ujawnieniu nn zwłok w odpowiednich policyjnych bazach danych oraz dokonać lub zlecić dokonanie typowania nn zwłok polegającego na porównaniu rysopisów;
- wziąć udział w czynności otwarcia nn zwłok przeprowadzonej przez lekarza medycyny sądowej, w trakcie której wykonuje się niezbędną dokumentację fotograficzną po oczyszczeniu powierzchni zwłok z zabrudzeń, a przed ich otwarciem;
- niezwłocznie przeprowadzić wywiad daktyloskopijny w celach identyfikacyjnych;
- w przypadku negatywnego wyniku wywiadu daktyloskopijnego, zlecić oznaczenie profilu DNA z materiału biologicznego pobranego z nn zwłok w ciągu 30 dni od dnia ich ujawnienia;
- zlecić rejestrację profilu DNA w bazie danych DNA w celu porównania go z profilami zarejestrowanymi w bazie;
- w uzasadnionych przypadkach wystąpić do prokuratora z wnioskiem o zarządzanie zabezpieczenia czaszki i jej maceracji do badań antropometrycznych i antroposkopijnych;
- pisemnie powiadomić urząd stanu cywilnego właściwy dla miejsca znalezienia nn zwłok;
- uzgodnić zasady i miejsce pochowania nn zwłok z właściwym miejscowo prokuratorem i organem samorządu terytorialnego¹⁸.

Zarządzenie nr 48 wskazuje okoliczności, w których należy zakończyć sprawę dotyczącą identyfikacji. Sprawę identyfikacyjno-poszukiwawczą kończy się:

- gdy zwłoki zostały rozpoznane przez członka najbliższej rodziny, opiekuna prawnego lub co najmniej dwie osoby, które bezpośrednio znały zmarłego;
- uzyskano pozytywny wynik badań daktyloskopijnych;
- zebrano inne dowody stwierdzające tożsamość nn zwłok, w tym pozytywny wynik porównania profilu DNA lub ekspertyzę badań antroposkopijnych;
- uzyskano informację od pracownika właściwego przedstawicielstwa dyplomatycznego Rzeczypospolitej Polskiej, policji innego kraju lub zagranicznych władz, potwierdzającą tożsamość nn zwłok¹⁹.

Jednakże po wyczerpaniu możliwości identyfikacyjnych i dokonaniu analizy zgromadzonych materiałów, nie wcześniej jednak niż przed upływem 3 lat od dnia ujawnienia nn zwłok, policjant prowadzący czynności identyfikacyjne może podjąć decyzję o zakończeniu tych czynności. Wniosek o zakończenie czynności identyfikacyjnych akceptuje kierownik komórki organizacyjnej służby kryminalnej

¹⁸ Tamże, § 56.

¹⁹ Tamże, § 62.

jednostki Policji prowadzącej czynności identyfikacyjne. Wniosek przesyła się w celu zatwierdzenia do kierownika komórki nadrzędnej komendy wojewódzkiej Policji właściwej do nadzoru nad poszukiwaniem osób zaginionych i identyfikacją nn osób i nn zwłok. Nie powoduje to usunięcia informacji z policyjnych baz danych. Z kolei po upływie 25 lat od zakończenia czynności identyfikacyjnych oraz od przekazania teczek identyfikacji do archiwum następuje zakończenie identyfikacji nn zwłok oraz usunięcie informacji o identyfikacji oraz nn zwłokach z *Krajowego Systemu Informacyjnego Policji (KSIP)*²⁰.

Charakterystyka wybranych metod badawczych zmierzających do ustalenia tożsamości nn osób i nn zwłok

Niejednokrotnie zaginięcie osoby²¹ kończy się w sposób tragiczny. Policja lub przypadkowi ludzie ujawniają zwłoki osoby zaginionej. Mogą się one znajdować w różnej fazie rozkładu. Częstokroć stan zwłok nie pozwala na szybką ich identyfikację. Postępowanie w takiej sytuacji zostało uregulowane w Zarządzeniu nr 48. Przyjęto w nim metody badawcze wzorowane na postępowaniu w sprawie identyfikacji zwłok opracowanym na V Konferencji Komisji Interpolu do spraw Identyfikacji Katastrof Masowych i Klęsk Żywiolowych, która odbyła się 1993 r. w Lyonie. Są to następujące metody:

- porównanie kodu genetycznego DNA;
- porównanie odbitek linii papilarnych;
- badanie uzębienia i innych danych odontologicznych;
- badanie radiologiczne;
- badania antroposkopijne;
- porównanie cech rysopisowych i znaków szczególnych, w tym blizn i tatuaży;
- porównanie danych medycznych o przebytych zabiegach leczniczych oraz chirurgicznych;
- identyfikacja rzeczy osobistych;
- identyfikacja na podstawie dokumentów ujawnionych przy nn zwłokach lub szczątkach nn zwłok;
- rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych.

Przy doborze metod identyfikacji dużą rolę odgrywa kryterium wiarygodności. Za najbardziej wiarygodne przyjęto badanie określające profil DNA, porównanie linii papilarnych oraz badanie uzębienia i inne badania odontologiczne. Dalej wymieniane są metody, które mogą sugerować tożsamość, tj. antropometria, porównanie cech rysopisowych, uwzględnienie przebytych operacji medycznych, np. amputacje czy blizny. Na końcu wymienia się identyfikację rzeczy osobistych,

²⁰ Tamże, § 63.

²¹ P. Wojnicz, *Zaginięcia osób – charakterystyka zjawiska na przykładzie działań wybranej jednostki Policji*, w: *Meandry nauk społecznych*, pod red. M. Fierka, J.J. Mrozka, Gdańsk 2015, s. 213n.

w tym dokumentów tożsamości znalezionych przy zwłokach oraz informacje zdobyte w trakcie rozpytania członków rodziny czy znajomych osoby zaginionej²².

Bardzo ważne dla dalszego procesu identyfikacyjnego nn zwłok są oględziny miejsca, w którym je ujawniono. Rzetelnie przeprowadzone czynności w miejscu znalezienia zwłok stanowią cenne, a niejednokrotnie jedyne źródło informacji o miejscu zdarzenia. T. Hanausek stwierdza, że „czynności kryminalistyczne przeprowadzone na miejscu zdarzenia mogą być niezwykle pomocne w poszukiwaniu prawdy o zdarzeniu, które nastąpiło w tym miejscu”. Według autora „czynności te powodują często rozpoczęcie procesów identyfikacyjnych, ujawniając na badanym miejscu rzeczy i ślady wspomagające identyfikację”²³. W artykule Pawła Łabuza czytamy, że: „ogłędziny są czynnością dowodową polegającą na zmysłowym (wzrokowym, słuchowym, dotykowym i węchowym) zapoznaniu się przez organ procesowy z miejscem, ciałem osoby lub rzeczą, mającą na celu ujawnienie i zabezpieczenie ich cech i właściwości (środków dowodowych)”²⁴. Podstawę prawną przeprowadzenia oględzin w miejscu ujawnienia zwłok stanowi art. 209 KPK²⁵. Wprowadza on obligatoryjność przeprowadzenia takich czynności w każdym przypadku, gdy zachodzi podejrzenie przestępczego spowodowania śmierci. Natomiast Henryk Grzywna podkreśla, że: „podstawowym celem oględzin jest obiektywna rekonstrukcja przebiegu zdarzenia oraz zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla potrzeb postępowania karnego”²⁶. Według większości autorów najwięcej informacji można zebrać na miejscu zdarzenia²⁷. Zebrane w trakcie wykonanych czynności materiały dowodowe są bardzo istotne dla dalszego postępowania. Zabezpieczone dokumenty, ubrania, linie papilarne i inne ślady czy zrobiona dokumentacja fotograficzna mogą przyczynić się do identyfikacji nn zwłok. Niejednokrotnie ustalenie tożsamości nn zwłok przyczynia się do zakończenia sprawy związanej z poszukiwaniem osoby zaginionej, a w konsekwencji do poszanowania godności osoby zmarłej i podstawowych relacji międzyludzkich.

Istotnym osiągnięciem jednostek policyjnych w zakresie prowadzenia czynności związanych z poszukiwaniem osób zaginionych oraz identyfikacją zwłok jest możliwość prawna tworzenia baz danych DNA²⁸. Za pomocą danych zebranych w tych bazach można porównać profil DNA rodzin osób zaginionych z profilem DNA szczątków ludzkich bądź nn zwłok zarówno w kraju, jak i za granicą.

²² Zob. B. Lewandowski, R. Brodowski, *Wykorzystanie badań stomatologicznych do identyfikacji szczątków ludzkich*, „Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego i Narodowego Instytutu Leków w Warszawie” 3(2011), s. 380–381.

²³ T. Hanausek, *Kryminalistyka...*, s. 83.

²⁴ Zob. P. Łabuz, *Czynności identyfikacyjno-wykrywacze związane z ujawnieniem nn zwłok ludzkich*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny” 3(2010), s. 51.

²⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 2018 r. poz. 1987 (dalej: KPK, art. 209).

²⁶ Zob. H. Grzywna, *Oględziny miejsca zdarzenia*, Słupsk 2015, s. 10.

²⁷ Zob. <<http://www.janwojtasik.pl/moje-teksty/starsze/128-ogl%C4%99dziny-miejsca-zdarzenia.html>>, dostęp: 01.02.2016.

²⁸ Zob. M. Kolendowska-Matejczuk, K. Szwarz, *Wykorzystanie DNA w poszukiwaniach osób zaginionych w świetle nowelizacji ustawy o policji*, „Ius Novum” 4(2015), s. 66n.

Wprowadzają także profil DNA niezidentyfikowanej osoby zmarłej w celu porównania go z DNA członków rodzin osób, które zaginęły. Dużym postępowaniem w tym zakresie okazała się nowelizacja ustawy o Policji z 2014 r., która umożliwiła tworzenie bazy danych DNA (GENOM). Jej administratorem jest Komendant Główny Policji. W ramach zbioru danych DNA gromadzi się próbki pobrane od osób (albo ze zwłok ludzkich) w postaci wymazów ze śluzówki policzków, krwi, cebulek włosów lub wydzielin, a w odniesieniu do zwłok ludzkich materiał biologiczny w postaci próbek z tkanek²⁹. Przechowywane w ten sposób próbki biologiczne i informacje dotyczące wyników analizy kwasu deoksyrybonukleinowego (DNA) osób zaginionych oraz zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości są wykorzystywane do celów identyfikacyjnych. Komendant Główny Policji dokonuje weryfikacji próbek biologicznych i informacji nie rzadziej niż co 10 lat od ich wprowadzenia do zbioru pod kątem celowości ich dalszego przetwarzania lub wykorzystywania³⁰. Należy podkreślić, że dane rodzin osób zaginionych, które wyraziły zgodę na wprowadzenie ich profilu do bazy DNA w celu odnalezienia członka rodziny, są usuwane z niej niezwłocznie po zakończeniu sprawy dotyczącej zaginięcia osoby.

Ważnym materiałem badawczym jest także czaszka ludzka. Na jej podstawie można określić wiek, płeć, rasę czy też odtworzyć wizerunek przyżyciowy osoby. Bardzo istotną metodą przy identyfikacji nn zwłok jest metoda superprojekcji, zwana także metodą superimpozycji. Polega ona na jednoczesnym nałożeniu obrazu czaszki z posiadanym zdjęciem osoby zaginionej. W celu zastosowania tej metody konieczne jest posiadanie zdjęcia osoby zaginionej (którą typujemy), wykonanego w płaszczyźnie czołowej, czyli od przodu. Zdjęcie nie powinno być retuszowane komputerowo oraz powinno odzwierciedlać jak najnowszy wizerunek zaginionego. W metodzie tej można wykorzystać również zdjęcie RTG, które jest precyzyjniejsze, ponieważ pokazuje szczegółowy obraz czaszki.

Sposobem pozwalającym na identyfikację zwłok na podstawie analizy czaszki jest również metoda Gierasimowa, polegająca na odtworzeniu w formie plastycznej wizerunku przyżyciowego osoby zaginionej. „Oparta jest ona na obserwacjach grubości tkanek miękkich oraz ich zależności od formy i stopnia ukształtowania różnych okolic czaszki. Standardy grubości tkanek zostały opracowane dla różnych punktów (wzdłuż profilu i przekrojów poprzecznych) na podstawie badań grubości tkanek miękkich na zwłokach (oddzielnie dla obu płci). Na odchylenia od standardów mają wpływ: przynależność rasowa, wiek i stopień wykształcenia odpowiednich okolic czaszki. Schemat postępowania przewiduje tu: określenie płci i wieku, zebranie szczegółowych danych kraniometrycznych i kranioskopowych z szerokim opisem cech, które mają wpływ na wygląd części miękkich. Zakłada ona, że zachodzi wyraźna współzależność pomiędzy grubością i kształtem czaszki a grubością pokryw mięśniowych i kształtem części miękkich twarzy”³¹. Jak podaje Dorota Lorkiewicz, „efekt końcowy rekonstrukcji wiąże się z pewnymi

²⁹ Ustawa o Policji, art. 21a.

³⁰ Tamże, art. 21d.

³¹ Zob. A. Kempieńska-Podhorodecka, O. Knap, M. Parafiniuk, *Metody kryminalistyczne w archeologii – współpraca Zakładu Medycyny Sądowej Pomorskiej Akademii Medycznej z Muzeum*

niedokładnościami, subiektywnym odtwarzaniem pewnych elementów twarzy i w związku z tym nie stanowi on wiernego wizerunku niegdyś żyjącej osoby, a jest jego przypuszczalnym, maksymalnym w miarę istniejących możliwości przybliżeniem³². Z tych też względów jest stosowana w wyjątkowych sytuacjach.

Porównywanie linii papilarnych stanowi kolejną bardzo ważną metodę wykorzystywaną w procesie identyfikacyjnym. Przez ponad sto lat daktyloskopia była uważana za najbardziej efektywną metodę identyfikacji człowieka³³. Organem uprawnionym do pozyskiwania i gromadzenia w bazie danych (AFIS) linii papilarnych jest Policja. Przepisy ustawy o Policji wskazują, że pobiera się odciski w celu identyfikacji osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, jeżeli ustalenie tożsamości w inny sposób nie jest możliwe. Ponadto ustawa zezwala na pobieranie odcisków linii papilarnych lub materiału biologicznego ze zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości³⁴.

Brunon Hołyst podkreśla cechę indywidualności linii papilarnych, która „polega na możliwości ustalenia konkretnej osoby na podstawie rysunku linii papilarnych nawet jednego palca lub fragmentu linii papilarnych dłoni. Układ linii papilarnych znajdujących się na poszczególnych palcach, dłoniach lub stopach ma ogromne bogactwo szczegółowe w swej budowie. [...] Cechą indywidualną każdej odblaski linii papilarnych jest zespół określonej liczby minucji (rozwidlenia, oczka, odcinki), charakteryzujący się swoistą budową i wzajemnym rozmieszczeniem”. Natomiast Marcin Kobylas zwraca uwagę na następujące cechy linii papilarnych: niezmienność, nieusuwalność i niepowtarzalność³⁵. Należy zauważyć, że „organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości uznają opinię z badań daktyloskopijnych za wiarygodną w procesie ustalania tożsamości osób, a prawidłowo wykonana ekspertyza daktyloskopijna uchodzi za podstawowy środek dowodowy”³⁶.

Należy zauważyć, że pozostałe metody mają mniejsze zastosowanie, stąd też zostały wymienione w Zarządzeniu na kolejnych pozycjach. Identyfikacja na podstawie rzeczy osobistych czy też ujawnionych przy zwłokach dokumentów jest niemiarodajna, ponieważ nigdy nie będzie pewności, czy denat nie wszedł w posiadanie cudzych rzeczy. Z kolei osoba zaginiona może zmienić ubranie albo porzucić dokumenty. Ireneusz Słyszewski stwierdza również, że „porównanie rysopisu osoby zaginionej względem zwłok jest metodą zawodną. Subiektywny opis budowy ciała, niezajomość nomenklatury anatomicznej, a także wieloznaczność opisu może prowadzić do wielu pomyłek. W przypadku zwłok w stanie

Archeologicznym w Gdańsku, „Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej”, Suplement 2(2007), s. 114.

³² D. Lorkiewicz, *Rekonstrukcja twarzy na podstawie czaszki z grobu nr 18/92*, „Studia Lednickie” 4(1996), s. 342.

³³ Patrz szerzej: E. Kartasińska, T. Tomaszewski, *Genetyka i daktyloskopia – konkurenci czy sojusznicy*, „Problemy Kryminalistyki” 2(2017), s. 11.

³⁴ Ustawa o Policji, art. 15.

³⁵ M. Kobylas, *Daktyloskopia*, w: *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki*, s. 87–88.

³⁶ S. Jaślanek, *Kryminalistyczne znaczenie linii papilarnych w ekspertyzach daktyloskopijnych*, <<https://docplayer.pl/12464729-Kryminalistyczne-znaczenie-linii-papilarnych-w-ekspertyzach-daktyloskopijnych.html>>, dostęp: 14.03.2019.

zaawansowanego rozkładu gnilnego porównanie danych rysopisowych w praktyce często nie jest możliwe³⁷.

Wykorzystanie w procesie identyfikacji kilku metod łącznie zwiększa możliwość ustalenia tożsamości osoby. Niejednokrotnie funkcjonariusz prowadzący daną sprawę musi podejść do niej w sposób niekonwencjonalny, wykorzystując dostępne metody badawcze oraz techniki operacyjno-rozpoznawcze. Obecnie znaczny postęp technologiczny umożliwia „powrót” do spraw dotyczących osób zaginionych przed kilkudziesięciu laty i skuteczną ich realizację.

Zakończenie

Ustalanie tożsamości osób zmarłych lub żywych jest istotnym elementem funkcjonowania każdego społeczeństwa. Ponowne nadawanie im nazwisk stanowi o poszanowaniu ich godności i humanitarnym podejściu do każdej istoty ludzkiej. O tym, jak ważna jest to sfera życia, stanowi fakt, że instytucje państwowe wpracowały dosyć drobiazgowo procedury regulujące omawianą kwestię. Jednocześnie rozwinięte zostały metody i techniki kryminalistyczne poświęcone identyfikacji osób.

Podstawowe kroki: wykonanie dokładnych czynności na miejscu zdarzenia, rzetelne zabezpieczenie śladów kryminalistycznych, rozpytanie świadków, a także osób z najbliższego otoczenia, skutkują ustaleniem tożsamości nieznanej osoby. Jeżeli nie zidentyfikowano osoby w pierwszym okresie od jej ujawnienia, to na dalszym etapie identyfikacji na pewno czynności te okażą się bardzo przydatnym narzędziem badawczym. Należy również podkreślić bardzo ważną, aczkolwiek nie zawsze docenianą, rolę, jaką w procesie ustalania tożsamości odgrywa analiza kryminalistyczna oraz ponowne weryfikowanie starych niezamkniętych jeszcze spraw identyfikacyjno-poszukiwawczych.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r., Dz. U. z 2017 r. poz. 2067 z późn. zm.

Ustawa Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz. U. z 2018 r. poz. 1987.

Ustawa Kodeks wykroczeń z dnia 20 maja 1971 r., Dz. U. 1971 Nr 12 poz. 114.

Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanego zwłok oraz szczątków ludzkich, Dz. Urz. KGP z 2018 r., poz. 77.

Literatura

Grzywa H., *Oględziny miejsca zdarzenia*, Słupsk 2015.

Hanausek T., *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Warszawa 2009.

Kartasińska E., Tomaszewski T., *Genetyka i daktyloskopia – konkurenci czy sojusznicy*, „Problemy Kryminalistyki” 2(2017), s. 11–22.

³⁷ Patrz szerzej: I. Słyszewski, *Identyfikacja nn zwłok*, w: *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki*, s. 172.

- Kempińska-Podhorodecka A., Knap O., Parafiniuk M., *Metody kryminalistyczne w archeologii – współpraca Zakładu Medycyny Sądowej Pomorskiej Akademii Medycznej z Muzeum Archeologicznym w Gdańsku*, „Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej”, Suplement 2(2007), s. 113–121.
- Kita M., *Tekstowo zmediatyzowane doświadczenie bycia wampirem: wokół „Zmierchu” Stephenie Meyer*, „Język Artystyczny” 15(2014), s. 35–64.
- Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki*, pod red. G. Kędzierskiej, W. Kędzierskiego, Szczytno 2011.
- Kobylas M., *Daktyloskopia w: Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki*, pod red. G. Kędzierskiej, W. Kędzierskiego, Szczytno 2011, s. 85–104.
- Kolendowska-Matejczuk M., Szwarc K., *Wykorzystanie DNA w poszukiwaniach osób zaginionych w świetle nowelizacji ustawy o policji*. „Ius Novum” 4(2015), s. 66–78.
- Lewandowski B., Brodowski R., *Wykorzystanie badań stomatologicznych do identyfikacji szczątków ludzkich*, „Przegląd Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego i Narodowego Instytutu Leków w Warszawie” 3(2011), s. 380–383.
- Lorkiewicz D., *Rekonstrukcja twarzy na podstawie czaszki z grobu nr 18/92*, „Studia Lednickie” 4(1996), s. 339–344.
- Łabuz P., *Czynności identyfikacyjno-wykrywcze związane z ujawnieniem nn zwłok ludzkich*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny” 3(2010), s. 51–61.
- Słyszewski I., *Identyfikacja nn zwłok*, w: *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki*, pod red. G. Kędzierskiej, W. Kędzierskiego, Szczytno 2011, s. 165–172.
- Wojnicz P., *Zaginięcia osób – charakterystyka zjawiska na przykładzie działań wybranej jednostki Policji*, w: *Meandry nauk społecznych*, pod red. M. Fierka, J.J. Mrozka, Gdańsk 2015, s. 213–230.

Źródła internetowe

- Jaślanek S., *Kryminalistyczne znaczenie linii papilarnych w ekspertyzach daktyloskopijnych*, <<https://docplayer.pl/12464729-Kryminalistyczne-znaczenie-linii-papilarnych-w-ekspertyzach-daktyloskopijnych.html>>, dostęp: 14.03.2019.
- <http://www.histurion.pl/historia/starozytnosc/rzym/rzymskie_imiona,_nazwiska_i_przydomki.html>, dostęp: 11.03.2019.
- <<https://sjp.pwn.pl/szukaj/identyfikacja.html>>, dostęp: 11.03.2019.
- <<http://www.janwojtasik.pl/moje-teksty/starsze/128-ogl%C4%99dziny-miejsca-zdarzenia.html>>, dostęp: 01.02.2016.

IDENTIFICATION OF THE PERSON – THE LEGAL PROCESS, THE SELECTED IDENTIFICATION METHODS – PART 1

SUMMARY

Establishing the identity of the dead and the living person is an important element in the functioning of every society. Giving them names is respect for their dignity and a humane approach to every human being. As important as this sphere of life is the state institutions have worked out quite meticulous procedures to regulate the issue.

KEY WORD: identification, identity, dactyloscopy, Police